

Тошпўлат РАҲМАТУЛЛАЕВ

СИЁСИЙ ПАРТИЯ ВА ДЕМОКРАТИК ТАМОЙИЛЛАР

**“Зарафшон” нашриёти
Самарқанд - 1999 йил.**

Т. Раҳматуллаев. Сиёсий партия ва демократик тамойиллар. Рисола. "Зарафшон" нашриёти, Самарқанд, 1999 йил, 36 бет.

Ушбу рисолада демократия шароитида сиёсий партиянинг жамиятдаги ўрни ва роли, мамлакатимизда юксак тараққиётимиз шарти сифатида кўппартиявийлик тизимининг рўёбга чиқиш зарурияти, аҳолининг сиёсий маданиятини юксалтириш муҳимлиги тўғрисида сўз юритилади.

Рисола кенг китобхонлар оммасига
ямўлжалланган.

Рисола Ўзбекистон Фидокорлар миллий демократик партияси, Самарқанд вилояти ташкилоти томонидан нашрга тайёрланган.

© Т. Раҳматуллаев, 1999 йил.

ФУҚАРОЛИК ЖАМИЯТИ САРИ

Мамлакатимиз мустақилликни қўлга киритгач, ўз олдига ҳуқуқий, демократик давлат қуриш ва фуқаролик жамияти барпо этишдек улкан мақсад турганлигини бутун дунёга очиқ-ойдин маълум қилди. Ўтган йиллар мобайнида бу улук мақсад сари қадам ташлаб, қатор ютуқларга эришдик. Эндиликда иқтисодий ислохотларни чуқурлаштириб, ижтимоий-сиёсий ўзгартишларни амалга ошириш вақти келганлиги кўриниб турибди. Чунки жамиятда демократик тамойилларнинг кенг қулоч ёйиши, демократия ҳар бир фуқаронинг ҳаёт тарзига айланиши, кўппартиявийлик тизимининг вужудга келиши барча соҳадаги ислохотлар, қабул қилинаётган қарорлар аҳолининг барча қатламлари вакиллари томонидан назорат қилинишини таъминлайди. Ёпиқ жамиятдан очиқ жамиятга ўтиш, ошкораликни таъминлаш, ўз навбатида, иқтисодий ривожланишнинг кафолатидир. Бежиз айрим амалдорлар, эскича усул билан бошқаришга ўрганиб қолган раҳбарлар ошкораликдан бунчалик қўрқашмайди-да!

Жамиятда ошкораликни таъминловчи, давлат ва жамият ўртасида боғловчи восита сифатида қабул қилинадиган қарору фармонларнинг ўз вакиллари орқали кўпчилик манфаатига бўйсундирадиган сиёсий институтлардан бири партиядир. Ҳозирги шароитда, яъни соғлом сиёсий тузумга ўтиш жараёнида фуқаролик жамиятига хос бўлган турли институтларни давлат тасарруфидан ҳамда давлат ҳокимияти органлари томонидан ўрнатилган қаттиқ назоратдан озод этиш шароитида сиёсий партиянинг мавқеи қандай бўлиши керак? Умуман, сиёсий партия, унинг жамиятдаги ўрни ва ролини қандай тушунмоқ лозим?

Шу кунларда бу каби саволлар мавжудлиги, уларга жавоб бериш лозимлигини ҳисобга олган ҳолда ушбу рисола ни ёзиб, чоп этишни лозим деб билдик.

СИЁСИЙ ПАРТИЯ, УНИНГ ЖАМИЯТДАГИ ЎРНИ ВА РОЛИ

Бошқарув тизими тўла давлат кўлида марказлашган ҳолатдан фуқаролик жамиятига ўтиш давомида шахсининг сиёсий ҳуқуқ ва эркинлигига асосий эътибор қаратиб бориш талаб этилади. Ушбу жараён давомида жамиятда ҳар хил - иқти-

содий, ижтимоий, маданий ва бошқа манфаатлар шаклланиб боради. Шундай шароитда партия бу манфаатларни сиёсат доирасига тортиш орқали уларни қонуний тусга киргизиб, бир йўла ихтилофларни ечишнинг институционал механизмини яратиши лозим. Акс ҳолда, турли гуруҳларнинг ўз манфаати йўлида яширинча ҳаракати авж олади. Бундай шароитда барча воситалар ишга солинади. Адолатнинг оёқости қилиниши, ҳақиқатнинг бузилиши, қонунни менсимаслик ана шу хуфиёна кураш оқибатидир. Жамиятни инқирозга олиб борувчи бу йўлга қарама-қарши ўлароқ гуруҳларнинг ўз манфаатларини ҳимоя қилиш учун сиёсий партияларга бирлашишдек демократик йўл ҳам мавжуд. Албатта, биз ҳам шу йўл билан борамиз. Аммо ҳозирча ташкил этилганлиги ҳақида расмий равишда эълон қилинган партиялар фаолияти ҳақида кўпчилик беҳабар, десак янглишмаймиз. Бундан фойдаланиб, бошқа гуруҳлар - турли даражадаги амалдорлар ўз манфаатларини синалган, кўп асрлик тарихга эга бўлган воситалар ёрдамида ҳимоя қилиб келишмоқда. Улар учун энг катта душман бу ошкоралиқдир. Маълум доираларда қабул қилинаётган қарорларни, у ерда бўлаётган ишларни фақат ўша доира одамлари билиши керак. Ташқаридан, айниқса, “паёт”дан ҳеч кимнинг унга ҳатто яқинлашишга ҳам ҳаққи йўқ. Ўзига дахлдор нарсага “бурнини тикавериш” нима билан тугагини яхши билган доира ташқа-

рисидигилар ҳам лоқайд бўлиб қолишган. Бундай муҳитнинг шаклланиши мамлакатимиз ижтимоий-сиёсий ҳаётига демократик институтларни жорий этиш борасида яқин йилларгача қарийб ҳеч қандай амалий иш қилинмаганлиги оқибатидир. Сўнги уч юз йил давомида шарқона деспотизм шаклидаги мутлақ монархия ҳукмрон бўлди. Сўнгра мустамлакчилик, яккапартиялик. Шўро замонида партия давлатни, у билан қўшиб эса жамиятни, демакки шахсни ҳам ўз домига ютиб юборган эди.

Шундай экан, бир гуруҳ амалдорларнинг манфаати ҳимоясида бўлган, бутун жамиятга, унинг ривожига катта зарар келтираётган мавжуд тартиб-қоидаларни демократик йўлга солиш вақти келди. Бошқача айтганда, барча соҳаларда ошкораликни таъминлаш, Президент И. Каримов таъкидлаганидек, давлат идоралари, қонун чиқарувчи ва ижроия ҳокимияти устидан жамоатчилик назоратини ўрнатиш зарур. Шу сабабли ҳам, юртбошимиз “Ўзбекистон XXI аср бўсағасида...” китобида “сиёсий партиялар ва ижтимоий ҳаракатлар халқ билан ҳокимият ўртасида асосий боғловчи бўлган демократик институтга тезроқ айланиши ғоят муҳимдир”, деб уқтирган.

Хуш, сиёсий партиянинг ўзи нима, унинг асосий белгилари ва вазифалари нималардан иборат? Аксариятимиз яккапартиявийлик шароитида улғайиб, ўша шароит таъсирида дунёқарашимиз

хам шаклланганлиги сабабли ушбу саволларнинг асл моҳиятига етиб боришимиз, уларни англаб олишимиз зарур.

Шўро замонида партиянинг халқ билан ҳокимият ўртасидаги боғловчи восита сифатидаги ролига шубҳа билан қараларди, кўппартиявийлик демократик тузум белгиси бўлолмаслиги таъкидланарди. Бу ҳақда “Ўзбек совет энциклопедияси”-да куйидагиларни ўқиймиз: “Кўпчилик буржуа социологлари ва давлатшунос олимларининг назарияларига кўра, сиёсий партиялар халқ иродасини ифодалайди, давлат билан халқ оммаси ўртасида воситачилик вазифасини ўтайди. Улар кўппартиялик системани “озод демократик тузум”-нинг асосий принципи деб исбот қилмоқчи бўладилар”. Бундай ғоялар барчага сингдириб борилди ва бунинг оқибати ҳозиргача турли даражада ўзини намоён қилмоқда.

Биз энди ўзимизнинг сиёсий қарашларимиздаги бирёқламаликка барҳам беришимиз, сиёсий маданиятимизни ошириб бориш йўли билан сиёсий фаолиятимизни жадаллаштиришимиз зарур.

“Партия” лотинча сўз бўлиб, “қисм” деган маънони билдиради. Сиёсий партия ижтимоий, сиёсий, иқтисодий ва бошқа умумий манфаатларга эга бўлган шахсларни бирлаштирувчи сиёсий ташкилотдир.

Ҳозирги маънодаги сиёсий партиялар Фарбий Европада буржуа инқилоблари билан боғлиқ

хамда ўша даврда шаклланиб келаётган янги - буржуазия ва эски - дворян синфлари ўртасидаги ҳокимият учун кураш жараёнида вужудга келган эди. Аслида, турли ҳукумрон синфларнинг табақавий манфаатларини ҳимоя этишга қаратилган гуруҳлар уларда иштирок этганларнинг сиёсий онги ўз даврининг умумий муҳитидан келиб чиққан ҳолда етарли ривожланмаганлиги сабабли сиёсий партия даражасигача кўтарила олишмаган эди. Лекин, шундай бўлса-да, улар ўз манфаатлари учун, юқори лавозимларни эгаллаш учун, тожу тахт илинжида доимо очиқ ёки хуфийна курашиб келишган.

Бунга тарихдан кўплаб мисоллар келтириш мумкин.

Сиёсий партиялар дастлаб Англияда XVII асрнинг охирида вужудга келган бўлса-да, кўп йиллар давомида уларга, уларнинг мавқеига шубҳа ва ишончсизлик билан қараб келинди. Улар давлат ва жамият иккилигининг мувозанатига раҳна солувчи ортиқча куч сифатида баҳоланди. Партияга субъектив қарашлар ва тасодифий манфаатлар жамланган ташкилот сифатида баҳо бериш бошқа мамлакатларга қараганда Германияда узоқроқ давом этди. Олмон давлат назарияси партияни жамият сиёсий тизимидан чиқариб қўйган эди. 1884 йилда Рейхстагда чиқиш қилган Отто фон Бисмарк "сиёсий партия - конституциямиз ва келажакимиз ҳалокатидир", деб уқтирган эди.

Германияда 1848 йилдан пайдо бўла бошлаган партиялар авторитар давлат шароитида сиёсий ҳаракатларда ҳал қилувчи мақомга эга бўлиша олмади. Давлат, фақат унга фойдаси бўлган пайтлардагина, партияларга сиёсий ҳаракат учун имкон берарди ва фурсатдан фойдаланиб уларни қораларди. Ана шундай шароитда партиялар сиёсатнинг шахсий манфаатлар ва умумий иш учун биргаликдаги жавобгарлик доирасига кириб боришга эриша олмадилар.

Партияларга бўлган бундай муносабат биринчи жаҳон урушидан сўнг Германияда юз берган сиёсий ўзгаришлардан кейин, яъни Веймар Республикасида ҳам давом этади. Фақат Германия Федератив Республикаси ташкил этилиши даврида сиёсий партияларнинг ролига бўлган муносабат ўзгарди. Бу барча соҳаларда ўтмишда йўл қўйилган хатолардан сабоқ чиқаришга интилиш оқибати ҳам эди. Жумладан, Веймар Республикасининг кулаши парламент демократисини лаёқатли партиясиз амалга ошириш мумкин эмаслигини кўрсатган эди. Шу сабабдан ҳам 1948 йилда бўлиб ўтган конституциявий йиғилиш партиянинг конституциявий ҳимоясини ва кейинчалик Асосий қонунга киритилган партиявий тизимни шакллантиришнинг тамойилларини ишга лаёқатсиз парламентларга қарши кафолат деб баҳолаган эди. Партиялар халқнинг сиёсий онгини шакллантириш соҳасининг таркибий қисми эканлиги

конституциявий жиҳатдан тан олинган эди.

Янги Асосий Қонун туфайли партияларнинг моҳиятини назарий жиҳатдан янгича тушуниш вужудга келди. Энди собиқ иккилик - давлат ва жамият ўртасида воситачилик ролини бажарувчи партия ҳамда легитимлик (обрў-эътиборга эга бўлган ва мажбурий талаблар ва хатти-ҳаракат намуналарини ўрнатувчи ижтимоий тартиб) яратувчи унсур пайдо бўлди.

Бу, яъни партия ўрни ва ролининг мустаҳкамланиб бориши, мамлакат ривожланишига ижобий таъсир қилмай қолмади. Энди аввалги иккилик давридагидек давлатнинг якка ва назоратсиз ҳукмронлигига барҳам берилди. Партиялар ҳақли равишда ҳозирги Германиянинг сиёсий тизимда марказий ўринни эгаллашади.

Мана, биз партиянинг тарихий ўрни ҳақида Германиядаги мавқеи мисолида сўз юритдик. Агар эътибор қилган бўлсангиз, ушбу мамлакатда дастлабки партиялар ташкил топгандан сўнг роса 100 йил ўтгандан кейин уларнинг жамиятдаги ўрни ва ролига ҳаққоний баҳо берилди, улар ўз мавқеига эга бўла борди. Биз ҳам ўзгалар тажрибасидан, хато-камчиликларидан, ўтмиш тарихидан керакли хулосалар чиқаришимиз зарур эмасми?!

Юқорида билдирилган фикрлардан келиб чиққан ҳолда биз ҳам партияларнинг жамиятимиз сиёсий тизимида тутган мавқеига тўғри баҳо беришимиз ҳамда демократик тараққиётимиз шар-

ти сифатида уларнинг зарурлигини англаб етишимиз талаб этилади.

Ташкилот ўз олдига сиёсий хоҳиш ва истакнинг шаклланишига доимий таъсир этишни мақсад қилиб қўйиб, уни амалга ошириш йўлида барқарор ташкилий тузилмага муҳтож бўлгандагина уни сиёсий партия деб аташ мумкин. Сиёсий партиянинг характерли хусусияти ҳукуматда бўлиш, ҳокимиятни ўз қўлида сақлаб туриш ва таъсир ўтказиш учун сайловларда иштирок этишдир. Партия мақсадини шу ташкилот ичида амалга ошириб бўлмайди. Партия аъзолари партиянинг жамиятдаги таъсири сезиларли бўлиши учун сиёсий тизимда раҳбарлик ўринларини эгаллашлари лозим. Демак, ҳокимиятга интилиш партиянинг асосий белгисидир. Бизда эса ҳали аксарият бу ҳақиқатни ё тушунмайди, ёки тан олгиси келмайди, ё ундан қўрқади.

Характерли бир мисолга мурожаат қилайлик. Германияда агар сиёсий партия таъсис этилгандан кейин 6 йил давомида бундестаг ёки ландагга бўладиган сайловлар учун ўзи ишлаб чиққан таклифларни киритмаса, ўз ҳуқуқий мақомини йуқотаркан.

Тарихий тажрибадан шу нарса маълумки, партия парламент фаолиятисиз ўз вазифаси ва мақсадини амалга ошира олмайди. Сиёсий хоҳиш ва истакни шакллантириш жараёнида иштирок этиш учун энг қулайи парламентдир.

Демократик мамлакатларда партия парламент ва ҳукуматга катта таъсирга эга. Аслида бу ҳар иккала институт партиялар таъсирида шаклланди.

Одатда, партия ҳукуматни шакллантиришда иштирок этмаган тақдирда унга нисбатан мухолифатда бўлади. Биз “мухолифат” деганда давлатга, қолаверса, халққа қарши қандайдир бир кучни тасаввур этишга ўрганиб қолганмиз. Ваҳоланки, мухолифатнинг мавжудлиги демократик жамият учун нормал ҳолдир. Қонунга таяниб, қонун доирасида иш юритадиган мухолифат доимо ҳукумат фаолиятини назорат қилиб туради, амалдорларнинг “ўзидан кетиши”нинг олдини олади.

Таъкидланганидек, сиёсий партия давлат ва жамият ўртасида воситачилик ролини ўйнар экан, улардан қай бирига яқинроқ туради, деган савол туғилиши мумкин. Демократик мамлакатлар таърибаси кўрсатишича, сиёсий партиянинг илдизи жамиятга кириб борса, юқори қисми давлатга етиб боради. Яъни, партия жамият ичидан чиқиб, унинг муаммоларини чуқур англайди ва уларни сиёсий йўл билан ҳал этиш учун ошқора ўртага ташлайди. Бошқача қилиб айтганда, партия муаммони ҳал этиш йўлида ошқораликни таъминлаб, жамоатчилик назорати ўрнатилишига олиб келади.

Ғарб сиёсатшуносларидан бирининг таъкидлашича, фақат қуйидаги вазифаларни бажаришга

қодир сиёсий партиялар мавжуд бўлган мамлакатлардагина демократия бўлиши мумкин:

- партиялар сиёсий фикр ва ироданинг шаклланишига, аниқ мақсадлар сари кучларни сафарбар этишга таъсир ўтказишади, яъни улар демократик эътиқодларни ифодаловчи ва тарқатувчилардир;

- партиялар ижтимоий манфаатларни бирлаштиради, яхлит ҳолатга келтиради ва ифода этади ҳамда уларни сиёсий маконда намойиш этади; бундан ташқари партиялар гуруҳлар манфаатига қарама-қарши ўлароқ умумий манфаатга қаратилган бўлиши керак;

- партиялар сиёсий дастурлар ишлаб чиқади, сиёсий ривожланишнинг йўл ва имкониятларини белгилайди ва таклиф этади;

- партиялар демократик легимлаштириш (қонунлаштириш, қонунийлигини тан олиш)ни хабар қилишади ва ижтимоий келишув (консенсус)ни шакллантиришга ўз ҳиссасини қўшади;

- партиялар сиёсий раҳбарларни танлашда ва жой-жойига қўйишда қатнашади;

- партиялар демократик ижро ва ҳокимиятни назорат этиш қуролидир; улар демократик жараёнлар давомида сиёсий ҳокимиятдаги ўзгаришларни бошлаб беради.

Ушбу бўлимнинг охирида Ўзбекистон Республикаси “Сиёсий партиялар тўғрисида”ги Қонунининг “Сиёсий партия тушунчаси” деб номланган

1-моддасини келтиришни мақсадга мувофиқ деб билдик.

“Сиёсий партия Ўзбекистон Республикаси фуқароларининг қарашлар, манфаатлар ва мақсадлар муштараклиги асосида тузилган, давлат ҳокимияти органларини шакллантиришда жамият муайян қисмининг сиёсий иродасини рўёбга чиқаришга интилувчи ҳамда ўз вакиллари орқали давлат ва жамоат ишларини идора этишда қатнашувчи кўнгилли бирлашмасидир”.

“Хўп бўлади, “Бажарамиз”дан қутуламизми?

Мамлакатимизда ташкил этилган **Фидокорлар** миллий демократик партияси ана шундай сиёсий кучга айланармикан? Шу кунларда бу савол Ватан равнақиға бефарқ бўлмаган ҳар бир юртдошимизнинг кўнглидан чуқур ўрин олган десак, муболаға бўлмас.

Чунки Ўзбекистонимизнинг тезроқ ривожланган мамлакатлар қаториға кўшилиши ҳамда камчиликлардан қутулиш учун янги сиёсий куч лозимлиги кўпчиликка кундек равшаң бўлиб қолди. Президентимизнинг бу масала юзасидан қилган, айниқса, кейинги чиқишлари, назоратчиларни кўпайтиришдан фойда йўқлиғиға, аксинча, амалдор қанча кўп бўлса, адолат шунча кўп бузилиши

ҳақидаги сўзлари ҳар биримизнинг шууримизга етиб борди. деб бемалол айтиш мумкин. Ёки юртбошимизнинг сиёсий куч ўз галвиридан ўтказса ҳар қандай одам, нолойиқ киши раҳбарлик лавозимига чиқолмаслиги ҳақида Навоий вилоятида билдирилган фикрлари-чи?

Партиянинг кенг фаолияти учун мамлакатимизда керакли ҳуқуқий асос яратилган. Демократик йўлдан ривожланишимизнинг ҳуқуқий кафолати Ўзбекистон Республикаси Конституциясидир.

Ушбу асосга таяниб, халқимизда камчиликларга қарши, адолатсизликнинг ҳар қандай кўринишига қарши тобора кучайиб бораётган кайфиятни инобатга олиб, жамиятимизнинг илғор қисми, ҳақиқий фидойилари бир сиёсий куч бўлиб бирлашиши ижобий ҳолдир. Фидокорлар партияси сафига шижоатли, нуқсонлар ҳақида очиқ гапира оладиган, бошқаларни ўз кетидан эргаштиришга қодир ва айни пайтда бунинг учун маънан ҳуқуқи бўлган одамлар кириши керак. Мансабни, қандайдир имтиёзларни ўйлаб партияга кирмоқчи бўлганларга йўл бўлмаслиги лозим.

Биринчи қадамларданоқ янги партия ҳар томондан ўзининг жозибалилигини намойиш эта олиши керак. Бу ҳақда гапириб, партия ички демократия масаласини тилга олмасликнинг иложи йўқ. Албатта, энг муҳим қарорлар охир-оқибатда озчилик томонидан қабул қилинади. Лекин

партия сиёсий куч сифатида шаклланиб бораётган пайтда барча ишларда ошкораликка эришиш, бошқалар фикрини сабр-тоқат билан тинглаш, уни ҳурмат қилиш, айниқса, ўта муҳимдир. Партиянинг ҳар бир оддий аъзоси жавобгарлик ҳисси, масъулиятни сезишига эришмоқ даркор. Партия органлари фаолиятини ташкил этиш, аъзолар ҳуқуқ ва мажбуриятларини белгилаш, сиёсий лавозимларга номзодлар кўрсатиш, молиявий аҳвол каби барча масалалар ички демократик тартибда ҳал этилиши лозим. Шунда партиёга янги аъзолар кириши кўпаяди ва уни тарк этувчилар сони камаяди.

Партиянинг муҳим вазифаларидан бири ижтимоий фикрни шакллантиришга таъсир ўтказиш эканлигини назарга оладиган бўлсак, партия аъзолари ана шу йўналишда фаолият олиб боришга қодир одамлар бўлиши талаб этилади. Жамоатчиликни доимий равишда партиянинг дастуру лойиҳалари, режалари, сиёсий арбобларнинг истиқболлари ҳақида хабардор қилиб туриш лозим. Шу билан бирга ҳукуматда иштирок этаётган партия мамлакатдаги ютуқлар, амалга оширилиши кутилаётган ўзгаришлар ҳамда қийинчиликлар, тўсиқлар, хавф-хатарлар ҳақида маълумот бериши зарур.

Биз ҳозирги реал воқеликни инобатга олиб, янги партия ўз сафига лоқайдлиги ёки қўрқоқлигидан боши доимо ҳам, бошлиқларнинг сояси-

га ҳам икки қат бўлиб салом берадиган, уларнинг ҳар бир сўзига “хўп бўлади”, “бажарамиз” деб жавоб қайтарадиган “мурват”лар эмас, дадил, шижоатли, ҳалол, фидойи шахсларни бирлаштирсин демокчимиз. Нафақат партия аъзоси, барча фуқаро ҳам бугунга келиб лоқайдлик, серандишалик жиноят билан тенг, жамият тараққиёти йўлидаги хиёнат эканлигини англаб етсин деймиз. Қадимги Рим файласуфи Марк Аврелийнинг қуйидаги сўзлари ҳар биримизнинг онгимизга чуқур сингиб бориши зарур: “Адолатсизлик ҳамма вақт ҳам қандайдир фаолият билан боғлиқ бўлавермайди: кўпинча у қайтадан фаолиятсизликдан иборат бўлади”.

ДЕМОКРАТИЯНИ ЎРГАНИШ МАВРИДИ

Мамлакатимизда мустақиллик йилларида энг аввало иқтисодий барқарорликка эришишга, иқтисодий соҳанинг ижтимоий институтларини демократлаштириш ва ривожлантиришга асосий эътибор қаратилди. Иқтисодий барқарорлик ижтимоий-сиёсий барқарорликни сақлашнинг асоси эканлиги ғоясига таянилади. Лекин тараққиётимизнинг ҳозирги босқичига келиб, Президент И. Каримов таъкидлагандек, “жамиятда сиёсий институтларни шакллантирмай, ижтимоий ўзаро муносабатларнинг демократлашувини

янада ривожлантирмай туриб, уни иқтисодий ислоҳ қилиш ва янгилаш жараёнини давом эттириш мумкин эмасли”ги яққол намоён бўлиб қолди. Бунинг учун биринчи навбатда илғор мамлакатлар тажрибасига таяниб, бир неча асрлик анъаналарга эга бўлган демократик кадриятларни ўрганишимиз ва улардан фойдалана билишимиз талаб этилади. Демократия нима, демократия шароитида фаолият кўрсатиш қандай бўлишини ҳар бир фуқаро томонидан пухта ўзлаштирилишига эришмоқ даркор. Демократия халқимиз маданиятининг бир қисмига, ҳар биримиз учун ҳаёт тарзига айланмоғи шарт. Бўлмаса демократиянинг институцион қисми - парламент, давлат, партия, жамоат ташкилотлари яққаланиб, ҳеч нарсага қодир бўлмай қолади. Демак, ҳаёт тарзи сифатида демократияни ўрганиш талаб этилар экан, бу йўналишдаги таълим ишларини ким, қаерда ва қандай олиб боришини аниқлаш зарур.

Демократияни ўрганиш оиладан бошланади. “Мен демократман, ҳамма ишни адолат юзасидан ҳал қиламан” деб кўкрагига уриб юрган одам уйида фарзанди мустақил равишда унга хуш келмаган бирор-бир ишни қилиб қўйганда “нега мен айтгандай иш тутмадинг, нега ўзбошимчалик қиласан, мен биламанми - сенми, мен сендан нечта кўп қўйлак йиртганман” деб турса, бундай одамнинг ўзига демократман деб берган

баҳоси қанчалик тўғри бўлиб чиқади? Фарзандларимиз ҳаётининг дастлабки қадамлариданоқ мутелик домига тушиб қолмасдан шахс сифатида шаклланиб, бутун ҳаёти давомида қарамлик нима эканлигини билмасдан яшашига эришмоғимиз даркор. Қадимги бир ҳикматни доимо эсда сақлайлик: болангизни тарбиялаш учун қулга беринг - шунда қулингиз иккита бўлади.

“Мен ҳақман, чунки мен каттаман” деган ва асрлар давомида одамларимиз руҳиятига сингиб кетган ақидадан озод бўлиш вақти келди. Афсуски, бундай “катталиқ” фақат ёшга нисбатан эмас, балки лавозимга, мансабга нисбатан ҳам қўлланилиб келинмоқда. Яъни турли даражадаги бошлиқлар ҳар доим кўнгли тусаганча иш тутиш ярамаслигини, бунда қонун, адолат тарозиси асосий мезон бўлиши зарурлигини ўзлаштириб олишлари лозим. Чекланмаган як-каҳокимлик, яъни барча раҳбарлик бўғинлардаги “мутлақ монархия”чалар ўрнини қарор қабул қилишда аксарият қатнашадиган бошқарув тизими эгаллаши керак. Шунда қабул қилинган қарор жамоавий тарзда амалга оширилганидек, жавобгарлик ҳам жамоавий (коллектив) бўлади. Бунинг учун бошлиқ ўринбосарлар этиб савияси анча ёст бўлганларни танламаслиги ва бошқаларнинг сўзларини тинглаб, маъқулларини инобатга олиши кераклигини, биз ўрганиб қолган “яқдиллик” кўп ҳолларда лоқайдлик ёки

ички қўрқув натижаси эканлигини (чунки шўро замонида хавф-хатар олдида ҳаммамиз кул эдик) англаб етиш зарур. Демак, бошқарув тизимида демократик тамойиллар мустаҳкам ўрин эгаллаши учун бошлиқлар руҳиятида ўзгариш ясалиши, уларнинг кўпчилиги ўз “мен”ини (“мен зўрман”, “мен ҳақман”, “мен, мен, мен...”) енгизиши лозим. Бошқача қилиб айтганда, демократия шароитида бошқарувнинг барча бўғинларида - ҳокимликлару вазирликлардан тортиб, корхона, ташкилот, таълим даргоҳлари бошлиқларигача ўзгалар эркинлигини ҳурмат этишга қодир янги шаклдаги раҳбарларгина ишлай олади.

Шўро замонидан қолган шундай латифа бор. “Арман радиоси”дан “Интизом нима?” деб сўрашибди. Ҳамма нарсадан хабардор бўлган “Арман радиоси” жавоб берибди: “Интизом бу ўз бошлиғингдан нодонроқ бўлиб кўриниш санъатидир”. Ана шундай “интизом” керакми?

Ҳозирги реал воқелиқдан келиб чиқиб, амалдорларнинг демократияни ўрганиш қанчалик зарурлиги масаласида шунча тўхталдик. Лекин кенг жамоатчилик, бутун халқимиз демократияни ўрганмаса, рўшноликка чиқолмаймиз. Шахс ўз эркинлиги бўғилмаслиги, ҳақ-ҳуқуқи тоғталмаслиги учун қонунни, демократик тамойилларни яхши ўзлаштирган бўлиши зарур. Демократияни ўрганиш оиладан бошланиб, таълимнинг

барча бўғинларида давом этиши керак. Ўқиш ёшидан ўтганларни эса оммавий ахборот воситалари, иш ва яшаш жойларида ташкил қилинадиган гуруҳлар орқали сиёсий ўқишга тортиш талаб этилади. Бу борада, айниқса, сиёсий партиялар аниқ мақсадга йўналтирилган фаолият олиб боришлари лозим. Чунки ҳар бир сиёсий партия олдида турган вазифаларни амалга ошириш учун фақат шижоат камлик қилади. Партия ғояларини оммалаштира оладиган, унинг ўзига хос имиджини яратишга қодир, бошқаларни ҳам ўз орқасидан эргаштирувчи ташкилотгина мамлакатни бошқаришда, қонун чиқаришда иштирок этиши мумкин. Бундай ижобий сифатлар ўз-ўзидан пайдо бўлмайди. Партиянинг оддий аъзоларида ҳам, унинг раҳбарларида ҳам уларни шакллантириш лозим. Умуман, сиёсат ўқиб ўрганилади. Бизда эса сиёсатшunosлик яқин вақтларгача фаннинг алоҳида тармоғи сифатида ҳам, ўқув предмети сифатида ҳам мавжуд эмас эди. Ҳозир эса жамоатчиликнинг барча қатламларини сиёсий ўқишга жалб қилиш зарурияти туғилди. Демократик кадриятлар нима эканлигини, қабул қилинаётган қарорлар кўпчиликнинг манфаатига қанчалик мос келишини, демократик қарорлар қабул қилиш жараёнига қай даражада таъсир ўтказишни - буларнинг ҳаммаси сиёсий таълим жараёнида ўрганиб олинади.

Юртбошимиз таъкидлагандек, “жамиятда демократия қай даражада эканлигини белгиловчи камида учта мезон бор. Булар - халқ қарорлар қабул қилиш жараёнларидан қанчалик хабардорлигидир. Ҳукумат қарорлари халқ томонидан қанчалик назорат қилиниши, оддий фуқаролар давлатни бошқаришда қанчалик иштирок этишидир”.

Демократияни ўрганишнинг яна бир жиҳати шундаки, бу жараён тегишли билим олиш билан бирга сиёсий ҳаракатда фаол қатнашиш воситасида ҳам амалга оширилади. Чунки фақат демократик идеаллар ҳақида гапириш, демократиянинг жозибали томонлари хусусида сўз юритиш камлик қилади. Аҳолининг, айниқса, ёшларнинг турли сиёсий тадбирларда иштирокини таъминлаш ўта муҳимдир. Демак, назарий таълимни сиёсий фаолият билан қўшиб боргандагина демократияни ўрганиш мумкин. Шу йўл билан фуқаролар аксариятининг демократия бу эркинлик ва масъулият уйғунлиги эканлигини, шахсий эркинлик ва ижтимоий бирдамлик бирига мустаҳкам боғлиқлигини англаб етишига эришилади. Дарҳақиқат, ўз эркинлигига даъво қилаётган шахс жамият олдидаги масъулиятини сезиши, куч ва имкониятларининг, ҳаттоки эркинлигининг бир қисмини умум ишга, ижтимоий бирдамлик йўлига сарф этиши керак. Ахир, қонун бўйича яшашнинг ўзи ҳам маълум

эркинликларнинг чекланиши дегани эмасми?! Агар жамият фақат шахсий манфаатларини кўзловчилардан иборат бўлса, бундайлар касофатига аксариятнинг манфаатини ҳимоя этишга қаратилган ижтимоий тузум емирилиб боради. Демократия тартиб қоидасининг асосини фуқаро жамиятдаги ҳам якка, ҳам жамоавий (коллектив) жавобгарликни ўзига қанчалик олганлиги ташкил этади.

Булар - фуқароларнинг, жумладан, сиёсий партия аъзоларининг демократияни ўрганиш муҳимлиги хусусида. Айниқса, бу борада партиянинг турли бўғинларида раҳбарлик лавозимида бўлганлардан талаб катта. Улар ҳақиқий раҳнамоларга хос ўзларининг инсоний сифати ва ишчанлик қобилияти билан ўз обрў ва малакаси ёрдамида жамоатчилик эътиборини қозона олиши зарур. Уларнинг умумий савияси ва малакаси қанча юқори бўлса, ташкилотнинг жамиятда кечаётган жараёнларга таъсири шунча салмоқли бўлади.

Бир сўз билан айтганда, ҳаммамиз учун демократияни ўрганиш мавриди келди. Жамиятимиз келажаги бу вазифага қанчалик масъулият билан ёндошувимизга ҳам боғлиқлигини назарда тутайлик.

СИЁСИЙ ФАОЛЛИК ГАРОВИ ВА НАТИЖАСИ

Ҳа, сиёсий онг, сиёсий маданиятни айнан шундай - сиёсий фаоллик гарови ва шу билан бирга унинг натижаси деб таърифласак хато бўлмайди. Чунки сиёсий маданияти юқори бўлган шахс ўз ҳақ-хуқиқини билган ҳолда ҳаётда фаоллик кўрсатади. Айни пайтда сиёсий жараёнда фаол иштирок этиш сиёсий онгни ўстиришда, сиёсий маданиятни юксалтиришда муҳим омил бўлиб хизмат қилади.

Мамлакатимизда демократиянинг шарти, юксак тараққиётнинг гарови сифатида кўппартиявийлик тизими шаклланиши зарурлигини қанча кўп ватандошларимиз англаб, шунга мос ҳаракат қилса, шунча тез кўзланган юксак мақсадларга эришамиз.

Бунинг учун қатор йўналишлар бўйича ҳаракат қилиш лозимлиги аён бўлиб бормоқда. Ушбу йўналишлардан бири яккапартиявийлик тизими нима-ларга олиб келганлигини, унинг асоратини аниқ мисоллар ёрдамида кўрсатишдан иборат. Ўтмиш дарси бугунимиз ва эртამиз учун сабоқ бўлишини назарда тутайлик. Демократлаштириш жараёнининг секин кечаётганлиги кўп ҳолларда кишиларимиз руҳиятидаги мутеълик ҳамда йиллар давомида аниқ йўналтирилган ҳаракат туфайли синдирилган қуллик психология натижаси-ку! Шун-

дай экан, ҳар қандай касалликни даволашдан олдин, унинг келиб чиқиш сабабларини аниқлаш лозим бўлганидек, мавжуд аҳволни яхшилаш учун яқин ўтмишимизда жамиятдаги “бирдамликка” қандай эришилганлигини аниқ мисоллар ёрдамида очиб бериш лозим. Бу, айниқса, кўпгина раҳбарлар учун, сувни лойқалатиб балиқ овлашга ўрганиб қолган, аҳвол қандай бўлса, шундай қолишига манфаатдор амалдорлар учун керак. Чунки жамиятимиз олға қараб ривожланишига кўп ҳолларда ўрта ва куйи бўғин раҳбарларнинг барча ишларни танҳоликда бажаришга ўрганиб қолганлиги, ҳатто баъзан қонун борлигини “унутиб” қўяётганлиги, раҳбарликнинг иқтисодий услубидан умуман фойдаланмаётганлиги тўсиқ бўлиб турибди. Шундай экан, улар ва уларнинг ўрнига келаётганларга бошқарув тизимини ўзгартириш вақти аллақачон етиб келганлигини, маданиятли деб тан олинган давалатларда шаклланган бошқарув усули воситаларини қабул қилмасдан, олға қараб ривожланиш мумкин эмаслигини англаб олишларига эришмоқ даркор. Бу масаланинг бир томони - “тепа” билан боғлиқ жиҳати.

Мамлакатимизда демократик жараёнларни жадаллаштиришнинг яна бир томони фуқароларимизнинг ушбу жараёнларга қанчалик фаол, онгли қатнашувига, уларнинг сиёсий маданиятига, давлатни бошқаришдаги иштирокига боғлиқ. Бунинг учун эса аҳолининг хабардорлик даражаси юқори

бўлиши лозим. Шахснинг хабардорлиги билан унинг давлат ва жамият ишларида иштирок этиши ўзаро алоқадодир.

Демак, ҳаммамиз - амалдорлар ҳам, оддий фуқаролар ҳам бир ҳақиқатни чуқур англаб олишимиз зарур экан: кўпол куч ёрдамида, шахсни эгиб, тўла қарам этиш йўли билан халқни бирлаштиришга уринишнинг охири воқидир. Бунга собиқ Иттифоқ тақдири яққол мисол бўла олади. Бир эслайлик. Худди ҳамма бир хил фикрлайдиган, бир мақсад йўлида интилаётгандай эди. Аслида, бундай ҳамжиҳатликка қандай эришилганлиги яхши маълум. Ташқаридан жорий этилган яқдиллик жамиятни маънавий зангланишига олиб келди. Гап бошқая иш бошқа, бир нарсани фикрлаб, бошқасини гапириш одатга айлангандан кейин нима ҳам бўларди?

Маъмурий тизимнинг халқни бирлаштириш йўлидаги ҳаракати тескари натижалар бера бошлади. Тақиқлар ёрдамида фуқароларнинг жавобгарлигини оширишга бўлган интилиш, аксинча, одамларда жавобгарлик ҳисси сўнишига олиб келди. Агар сиз учун бошқалар ўйласа, қарор қабул қилса, сизнинг вазифангиз фақат бўйсунуш ва ижро этиш бўлса, жавобгарлик ҳисси ўрнини масъулиятсизлик эгаллаши турган гап. Барча соҳалардаги масъулиятсизликлар, сифатсиз, ҳатто кераксиз маҳсулотлар ишлаб чиқилиши, ўзаро шартномалар интизоми тушиб кетганлиги шу

билан изоҳланмайдими?

Агар тараққиётимиз давомида ривожланиш турли фикрлар, ғоялар, ҳаракат йўлларини танлашнинг эркин мусобақаси тарзида борганда, аҳвол бошқача бўлиши турган гап эди. Чунки бундай шароитда танлаш имконияти туғилади. Бир қатор йўл ва йўналишлардан энг тўғриси танлаб олинади. Биз энди муқобил фикр қанча кам бўлса, ишимиз шунча тез ва енгил кўчади, деб эмас, аксинча қанча кам йўл ва йўналишлар таклиф этилса, битта - ягона хатонинг қиммати шунча баланд бўлади, деган ақида бўйича амал қилишимиз лозим.

Демак, бир хилликдан, “биз билан бўлмаганлар - бизга қарши” деган фикрдан, кўр-кўрона ито-аткорликдан холос бўлиш вақти аллақачон етиб келди. Албатта, жамиятимиз эркин одамларнинг ижодий ҳамдўстлиги даражасига етиши учун кўп ҳаракат қилишимиз, кўп нарсани ўқиб ўрганишимиз керак.

Бу ҳақда сўз юритиб, сиёсий маданиятни юксалтириш масаласини четлаб ўтиш мумкин эмас. Сиёсий маданият демократия ривожланишининг асосий шартидир.

Шу ўринда бир нарсага тўхталиб ўтмоқчи эдим. Фуқароларимизнинг сиёсий маданияти ҳали анча пастлиги, бу йўналишда кўпгина ишлар қилиниши кераклиги ҳақида гап кетганда, айримлар хафа бўлишади. “Нима учун биз ўзимизни ўзимиз кам-

ситишимиз керак. Ахир, бизнинг бутун оламга машхур, жаҳон фани ва маданиятига улкан ҳисса қўшган аждодларимиз ўтган-ку?!" дейишади улар. Реал воқеликка болаларча бундай муносабатни йиғиштириб қўйиб, сиёсий маданиятни юксалтириш пайида бўлайлик. Амалдаги аҳволнинг сабабларини ўрганиш йўли билангина камчиликларни бартараф этиш мумкинлигини унутмайлик.

Сиёсий маданият йиллар, аниқроғи асрлар давомида шаклланиб боради. У сиёсий анъаналарга, мавжуд демократик қадриятларга таянади. Айниқса, бу борада сиёсий фаолият, жамиятдаги турли қатлам вакилларининг ижтимоий фаоллиги муҳим ўрин тутаяди. Лекин бизда бунинг учун кейинги бир неча аср давомида етарли замин йўқ эди. Президент И. Каримов таъкидлагандек, "биз кўп йиллар давомида шаклан овоз, моҳиятан эса қуллик ҳолатида яшаб келган эдик...

Ҳуқуқий жаҳолат, ҳуқуқий саводсизлик, маъмурий-ҳуқуқий органларнинг қонунсиз зўравонлиги, ўтмишда рўй берган қатағонларнинг мудҳиш таъсири қўрқинчли туш каби ҳамон хотирамиздан ўчмай келади".

Сиёсий маданият, сиёсий онг ҳақидаги назарий гап-сўзларга берилмасак-да, кўп асрлик сиёсий анъаналарга эга бўлган мамлакат ҳаётидан айрим мисоллар келтириб, тегишли хулосалар чиқарсак.

Ана шундай анъаналарга эга мамлакатлардан бири Франциядир. XVIII асрнинг бошларида бу

мамлакатда бўлган Пётр I нинг элчиси Андрей Матвеев қирол умумий солиқлардан ташқари зўравонлик йўли билан ҳеч кимдан ҳеч нарса ололмаслигини ҳайрат билан таъкидлаган эди. Ўша вақтларда олий суд муассасаси вазифасини бажарган ва “парламентлар” деб аталган ташкилот аъзолари оғизда қиролга тўла ўз содиқликларини эълон қилишса-да, амалда унинг ўзларига номаъкул фармонларни тасдиқлашдан бош тортишарди. Шу билан олий фармон қонуний кучга кироилмасди. Бундан ғазабланган қироллар Людовик XV ва Людовик XVI бир неча бор парламентларни бадарға қилишган, лекин оммавий норозиликларга дуч келиб, уларни яна орқага қайтаришга мажбур бўлишган эди. Француз халқининг ўз эркинлиги йўлидаги тинимсиз кураши давлат раҳбарлари, юқори табақа вакилларини катта эҳтиёткорлик билан иш юритишга, иложи борича аҳоли билан тўқнашувга бормасликка ўргатди. Бир характерли мисолга мурўжаат қилайлик.

XVIII ва XIX асрларда кўпгина мамлакатларда ўша вақтгача номаълум бўлган картошкани киритиш ҳаракати кучайган эди. Россияда ҳукумат деҳқонларга картошкани энг яхши ерларга экишга мажбур этувчи буйруқ чиқарган эди. Буйруққа бўйсунмаганларни катта жазо кутарди. Натижада, бир қатор губернияларда “картошка ғалаёнлари” бўлиб ўтган эди. Бу масалада Францияда бошқача йўлдан боришди. Катта-катта майдонлар-

да картошка экиб, атрофига соқчилар кўйишди-да, уларга ўғирликка келувчиларга халақит бермаслик тавсия этилди. Соқчилар мавжудлиги янги ўсимликнинг қимматидан далолат беради, деб ишонган французлар имкони борича кўпроқ картошка қовлаб олиб кетишга ҳаракат қилишди ва шу йўл билан уни кенг истеъмолга киритишди.

Ҳеч муболағасиз таъкидлаш мумкинки, кейинги 200 йил давомида шахс эркинлиги Франция ижтимоий-сиёсий ҳаётининг марказида турибди.

Бизда ҳуқуқий давлат ҳақида очиқ гапирила бошланганлигига энди 10 йил бўлди. Ҳуқуқий давлатда ҳокимиятнинг уч бўғини - қонун чиқарувчи, ижроия ва суд ҳокимиятлари бир-биридан ажралган бўлиши шартлиги ҳақида ҳам хабардор бўлганимизга кўп бўлган эмас. Масалан, Францияда эса бу ҳақда маърифатчи, мутафаккир Монтескье 1747 йилдаёқ ўзининг "Қонунлар руҳи ҳақида" деган китобида батафсил сўз юритган эди. Ундан 50 йилча олдин бу ҳақда инглиз файласуфи Локк ўз фикрини билдирган ҳамда ҳукумат ўз фаолиятида қонунга бўйсунishi шарт деб уқтирган эди. Халқ муқаррар суверен бўлиб қолади, - деб ёзган эди олим, - ва у масъулиятсиз ҳукуматни қўллаб-қувватламаслик ва ҳатто қулатиб ташлаш ҳуқуқига эга.

Келтирилган мисоллардан кўришиб турганидек, сиёсий маданиятнинг шаклланиши кўпгина омилларга боғлиқ экан. Асосий вазифа - фуқароларнинг онги ва дунёқарашини тубдан ўзгартириш,

миллий ўзликни англашга эришиш эканлиги яққол намоён бўлиб турибди. Демократияни юқоридан ҳеч қандай фармону қарорлар билан киритиб бўлмаслигини, уни халқ ўзи яратажagini ҳар бир фуқаро онгли равишда ҳис этиши зарур. Юртбошимиз таъкидлаганидек, “демократик ўзгаришлар ва янги демократик жараёнларни бошқаришни ва ҳаётга татбиқ қилишни ҳамда уларни ҳимоялаш зарурлигини авваламбор жамиятнинг ўзи англамоғи даркор”. Ушбу жараёнларнинг қанчалик тез ё суст бориши ўзимизга боғлиқ.

Мамлакатимизда амалга оширилаётган ислохотлар аниқ бир ижобий натижалар бериши учун Ватан ва миллат келажагига лоқайд ва бефарқ бўлмаган кучлар бирлашиб, фидойилик кўрсатиб, бир мақсад сари интилишлари талаб этилмоқда.

КИМНИ БУГУН БИЗ ФИДОЙИ ДЕЙМИЗ? (Хулоса ўрнида)

Кейинги пайтларда бу саволга кўпчилик жавоб ахтармоқда, ҳар ким ўзи билганича муносабат билдирмоқда.

“Фидойи” деганда аслида бирор одам, нарса ёки ғояга ўта содиқ, бу йўлда жон беришга ҳам тайёр турган шижоатли шахс тушуниб келинган. Ҳозирги даврда жамиятимиз ва милла-

тимиз олдида турган ўта муҳим вазифалардан келиб чиққан ҳолда фидойи, фидокор тушунчалари янада кенгроқ ва янада чуқурроқ мазмун касб этганлигини таъкидлаш ўринлидир. Биз ҳозир сохта ва ҳақиқий фидойини, оғизда фидойию, амалда фидойини бир-биридан фарқлай билишимиз жуда зарурдир. Эътибор қилинган! Каттаю-кичик амалдорлар ислохотларни, Президент йўлини қўллаб-қувватлашларини билдиришади, бу йўналишда кеча-кундуз ишлашга тайёрмиз, деб гапиришгани гапиришган. Лекин ислохотлар тез одимлар билан бормаётганлигининг бош сабабларидан бири айнан ана шу юқори ва ўрта бўғин раҳбарларнинг фаолиятсизлиги эмасми? Улар ўзларини ҳар қанча фидойи деб аташмасин, ўз манфаатларига зид бўлган ишни бажаришдан ўзларини тийишади. Ўзларининг ҳаракатсизликларини оқлашга турли баҳоналар ахтаришади, "объектив сабаблар"ни рўқач қилишади. Энг ёмони ҳам шу бўлса керак. Дўст киму душман кимлигини аниқ билганда, маълум мақсадга ким қаршию ким тарафдор эканлиги маълум бўлганда - шунга қараб ҳаракат қилинади. Лекин ҳамма ўзини ислохотлар тарафдори деб атасаю аслида ўзининг фаолиятсизлиги билан уларга тўғаноқ бўлса, бу - мамлакатни ҳалокат ёқасига олиб келиши турган гап.

Демак, ҳақиқий фидойилар малакат келажак

гини ўйлаб, сохта фидойилару лоқайдларга қарши бирлашишлари шарт. Хўш, ҳақиқий фидойи ким, фидойилик нима?

Фидойи деганда биз аввало ўз вазифасини ҳалол, пок, виждонан бажарган одамни тушунишимиз керак, деб ўйлайман. Чунки ҳар бир киши ўз ишини рисоладагидек бажарса, мамлакат тараққиёти кафолатланади, деб бемалол айтиш мумкин. Лекин, афсуски, ҳозирги вақтда бу хусусиятнинг ўзи фидойилик учун етарли эмас. Агар фуқаро ўз ишини ҳалол бажарсаю, атрофдаги камчиликларга, жинояткорона масъулиясизликларга лоқайд бўлса, ўзгалар ташвишидан ўзини олиб қочса, бундай одамни фидойи деб айтолмаймиз.

Фидойи - бу иймонли, эътиқодли, пок виждонли, атрофдагиларга беғараз ёрдам беришга тайёр инсондир. Бундай инсон ШАХС даражасига кўтарилган, яхшилик, эзгулик унинг ҳаётий эҳтиёжига айланган бўлади. Шунингдек, саховатпешалик ҳам фидойиликдир.

Бугун фидойилар олдида турган яна бир муҳим вазифа бу - мамлакатимиздаги барқарорликка, тинчлик ва осойишталикка раҳна солмоқчи бўлган ҳар қандай кучларга қарши муросасиз кураш олиб боришдан иборат. Ақидапарастликнинг ҳар қандай кўриниши тағ-томири билан йўқотилишига эришмоғимиз даркор. Шу муносабат билан бир нарсага диққатингизни тортмоқчи эдим.

Тошкентдаги февраль воқеалари халқимизнинг сиёсий онгида жунбиш юз берганлигини кўрсатди. Кўп йиллар давомида халқимизнинг қулликда сақлашга ҳаракат қилинган фикри уйғона бошлаганлигига гувоҳ бўлдик. Фуқароларимиз олдинги йиллардагидек юқоридан кўрсатмани кутиб ўтирмасдан, мудҳиш воқеалардан хабар топгач, ўз иш, ўқиш ва яшаш жойларида тўпланиб, уларга нисбатан очиқ-ойдин ўз муносабатларини билдира бошладилар. Буни халқимизнинг сиёсий фаоллиги бошланганлигидан нишона деб баҳоласак хато бўлмайди.

...Камина шоир Шухратнинг куйидаги тўртлигини тез-тез такрорлаб тураман:

*Тирикмисан, сўйла, ҳайқир, жавоб айт,
Тириклигинг нишонасин бериб тур.
Йиқилсанг тур, йиқитсанг сур, суҳбат қур,
Лекин молдай бўйин солма жим, лоқайд.*

Бундан 15 йил олдин битилган ушбу мисралар ҳозирги кунда ҳам ўз аҳамиятини йўқотмай, аксинча, долзарблик касб этиб турганлигига ҳеч ким шак-шубҳа билдирмаса керак.

МУНДАРИЖА

Фуқаролик жамияти сари	3
Сиёсий партия, унинг жамиятдаги ўрни ва роли	4
“Хўп бўлади”, “бажарамиз”дан	14
кутуламизми?	
Демократияни ўрганиш мавриди	17
Сиёсий фаоллик гарови ва натижаси . . .	24
Кимни бугун биз фидойи деймиз?	31

Ижтимоий-сиёсий нашр

Т. Раҳматуллаев.

СИЁСИЙ ПАРТИЯ ВА ДЕМОКРАТИК ТАМОЙИЛЛАР

“Зарафшон” нашриёти,
Самарқанд, 1999 йил, 36 бет.

Нашриёт директори - **Ф. Икромов.**
Мухаррир - **А. Абдурахмонов.**
Мусахҳиҳ - **С. Мўминова.**

Теришга 20.04.1999 йилда берилди.
Босишга 22.04.1999 йилда рухсат этилди.
Қоғоз ўлчами **60x84**_{1/32}. Нашриёт ҳисоб табоғи 1,2.
Нашр табоғи 2,25. Рўзнома қоғози.
Шартнома 16-99. Адади 4000 нусха.
Буюртма № 795

“Зарафшон” нашриёти. 703000. Самарқанд шаҳри,
Амир Темура кўчаси, 12-уй.

Вилоят ҳокимлиги матбуот бошқармасининг
босмаҳонаси. 703000. Самарқанд шаҳри, Улуғ Турсунов
кўчаси, 82.